

דתישכונ

פרשת תרומה, תשע"ז, מספר 1210

חומר ורוח – מבוא למלאכת הקמת המשכן אלישי בן יצחק

המשכן, ורק אחר כך עוברים אל הכנת הכלים לפי סדר הופעתם בצו האלוקי. על כך יש לתהות מדוע ניגשים אל מלאכת הביצוע בסדר שונה? בפשטות יש להשיב, שאופן הביצוע, המתואר בפרשת "ויקהל", הוא הסדר הנכון. כלומר, תחילה יש להקים מבנה ורק לאחר מכן יש להכניס אליו את הכלים. משל לאדם שבונה בית, וכשהבית עומד על תילו מוכנס הריהוט. אלא, שאם כך הוא הסדר, ראוי לשאול וכי ריבונו של עולם אינו מכיר דרכו של עולם? וכי אנו צריכים ללמדו סדר מהו? יתרה מזו, גם בבריאת העולם התחיל האל-בבריאת הבסיס - ארץ ושמים, הבדיל בין מים ליבשה ורק אז החל להכניס את ה"ריהוט" של העולם לתוכו: גרמי השמים, הצומח, החי, ובסוף נברא האדם. אם כך מדוע במשכן התחיל הציווי בכליו, ולא במבנה המשכן?³

מחלוקת היא האם בניית המשכן היא תוצאה של חטא העגל,⁴ או שמדובר בציווי עצמאי שאינו תלוי כלל בחטא.⁵ כך או כך, היהדות היא הדת המונותאיסטית הראשונה בעולם, שדרשה מהאדם עבודה לא-ל מופשט;

³ שאלה דומה העלה אברבנאל בפרשתנו, שאלה ט, והשיב שהתחיל בארון כדי ללמד מהו עיקר המשכן.

⁴ ראו למשל: מדרש תנחומא (ורשא) פרשת תרומה: "אמר הקב"ה יבא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שנעשה בו העגל"; רש"י לא:א: "מעשה העגל קודם לציווי מלאכת המשכן". מהר"ל, גור אריה, בפירושו לשם' לא:יח: "בוודאי ציווי המשכן היה אחר מעשה העגל".

⁵ ראו למשל: מדרש רבה שמות פרשה לג, ד: "אתה מוצא כי כל מה שברא הקב"ה למעלה ברא למטון"; מדרש תנחומא (בובר) פרשת בחקותי: "נתאווה הקדוש ברוך הוא כשם שיש לו דירה למעלה, כך יהא לו דירה למטה, שכן הוא אומר לאדם הראשון, אם זכית, כשם שאני מלך על העליונים, כך אני עושה אותך מלך על התחתונים"; רמב"ן לשם' כה:א: "כאשר דבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות, וצוה אותם... קצת מצוות שהם כמו אבות למצוותיה של התורה... ולכן צוה תחילה על דבר המשכן".

פרשתנו פותחת בפנינו חטיבה בת חמש פרשות, שעיקרן נסוב סביב מלאכת המשכן.¹ הפרשות מחולקות לשתי חטיבות משנה: החטיבה הראשונה עוסקת בציווי על הכנת המשכן: "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" (שמ' כה:ה),² ולצורך קיום הצו אנו מוצאים הוראות אדריכליות היורדות לפרטי פרטים, ותכניות ביצוע שנמסרו למשה מפי הגבורה. החטיבה השנייה עוסקת ביישום, ובביצוע מדויק של התכנית האלוקית. אלא שעיון בתכניות המפורטות, בהשוואה לביצוע עצמו, מלמד על שוני בסדר הדברים. כדי לעמוד על השוני נתבונן בטבלה הבאה:

סדר	הציווי – פרשת תרומה	הביצוע – פרשת ויקהל
1	ארון וכרובים (שמ' כה:י-כב)	המשכן (שמ' לו: ח-לח)
2	שולחן (שמ' כה:כג-ל)	ארון וכרובים (שמ' לז:א-ט)
3	מנורה (שמ' כה: לא-מ)	שולחן (שמ' לז:ז-טז)
4	המשכן (שמ' כ"ו)	מנורה (שמ' לז:ז-ז-כד)

עיון בציווי האמור בפרשתנו מלמד, כי סדר הדברים הוא: הכנת הארון, השולחן והמנורה, ובהמשך מפורטת מלאכת הקמת המבנה עצמו - המשכן. דומה כי בהתאם לסדר הציווי היינו צריכים למצוא את סדר הביצוע. אלא שבחלק הביצוע של המשכן יש שינוי מהסדר שבציווי האלוקי; הביצוע מתחיל בהקמת המבנה,

* ע"ד אלישי בן-יצחק מוסמך במשפטים מטעם האוניברסיטה העברית, בעל משרד עורכי דין ומרצה מן החוץ במכללת שערי משפט.

¹ על חשיבות בניית המשכן ראו: מדרש תנחומא פרשת נשוא.

² לדיון בשאלה מדוע פתח הפסוק ב"מקדש" ועבר ל"משכן" ראו: אור החיים שמות כה:ח.

לְמַהֲלִי רַב זְבַחֲיֶכֶם יֹאמֵר ה', שְׁבַעֲתִי
עֲלוֹת אֵילִים וְחֶלֶב מְרִיאִים, וְדָם פְּרִים
וּכְבָּשִׁים וְעֵתוּדִים לֹא חִפְצָתִי. כִּי תִבְאוּ
לְרֵאוֹת פָּנָי, מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיְדֵיכֶם רָמַס
חֲצָרִי. לֹא תוֹסִיפוּ הִבִּיא מִנְחַת־שֹׁאֵן,
קִטְרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי, חֲדָשׁ וְשֶׁבֶת קְרָא
מִקְרָא, לֹא אוֹכַל אֲנִי וְעֶצְרָה. חֲדָשִׁיכֶם
וּמוֹעֲדֵיכֶם שִׁנְאָה נִפְשִׁי, הֵיוּ עָלַי לְטֹרַח
נִלְאִיתִי נִשְׂאָ. וּבְפָרְשֵׁיכֶם פָּפִיכֶם אֲעֲלִים
עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי תִרְבוּ תִפְלֶה אֵינֶנִּי שְׁמַע,
יְדֵיכֶם דָּמִים מְלֹאוּ.

טעותם של בני ישראל ערב חורבן בית ראשון
הייתה בהנחה ש"הכול בסדר"; יש בית מקדש
העומד על מכוננו. 'נכון שאנו חוטאים, אבל אנו
גם מביאים קרבנות, כמו שהתורה מצווה,
והכול מצוין'. אלא שעיקר טעותם הייתה
באיזון הנכון שבין הרוח לחומר. ר' יששכר בער
איילנבורג (המאה ה-16) מסביר את הפסוק
"וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם":⁷

ולא אמר ושכנתי 'בתוכו' אלא "בתוכם",
להורות שאין השכינה שורה במקדש
מחמת המקדש כי אם מחמת ישראל,
שנאמר: "היכל ה' המה" (יר' ז:ד).

הנה כי כן, המקדש, החומר והלבנים, אין להם
כשלעצמם כל קדושה. קדושתם יונקת
ממעשיהם של בני ישראל; מהיכולת של עם
ישראל לקדש את החומר, ולהפך, מיכולתם
להביא חלילה להחרבת החומר. מאוחר יותר
עמד החיד"א (המאה ה-18) בהרחבה על עקרון
זה:⁸

אפשר דהמקדש יתקיים אם הם יהיו
קדושים "ושכנתי בתוכם" ממש, וכמי
שנתכוון כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו.
ואם ח"ו לא יהיו קדושים יגרמו לסלק
אות 'ק' ממקדש הרומז לקדושה ויישאר
"שמד" ח"ו... ולכן הוא ציוונו הוא
יתברך: "ועשו לי מקדש ושכנתי
בתוכם"... שישתדל האדם למוד את
עצמו כאלו הוא מקדש בעצמו, יכין ויכין
הכנה... שיהיה ראוי לשרות בו שכינה.

לשיטת החיד"א, קיומו של המקדש תלוי אך
ורק בעם ישראל, ברמתו הרוחנית וברמת
קדושתו. טול מהמקדש את האות 'ק',
שמבטאת את הקדושה, ומהמקדש נותר לנו
"שמד". אנו מוצאים גישה זו, התולה את קיום

⁷ יששכר בער איילנבורג, צידה לדרך, שמות
כה:ח.

⁸ החיד"א, נחל קדומים, שמות כה:ח.

עבודה לא-בלתי מוחשי ובלתי נתפס בחושי
של האדם. תביעה זו קשה לאדם המבקש את
המוחשי; המבקש לראות את א-לוהיו,
להתחבר, לנגוע, להתקרב ולהסתופף. דרישה זו
יש בה כדי להשפיע על המצוות, וכך למשל
הרמב"ם מסביר:⁶

לפיכך לא חייבה חכמתו יתעלה וניהולו
הגלוי בכל ברואיו, שיצווה אותנו
בעזיבת כל מיני העבודות הללו
ולהזניחם ולבטלם, לפי שזה היה אז מה
שלא יתכן לקבלו לפי טבע האדם, שהוא
גינח תמיד במורגל... ולפיכך הניח
יתעלה אותם מיני העבודות, והעבירם
מהיותם לנבראים ולדברים דימוניים,
שאין להם אמתות, לשמו יתעלה, וציוונו
לעשותם לו יתעלה. לפיכך ציוונו לבנות
היכל לו: ועשו לי מקדש.

אם כך, אנו יכולים להבין ביתר קלות את
תפיסתם המוטעית של בני ישראל. עשה שבית
המקדש היה קיים, הם סברו שהם יוצאים ידי
חובה בקיום הפולחן בו. כך למשל, באחד
מכתבי האישום החמורים והמפורסמים שמטיח
הנביא ירמיהו, הוא טוען כנגד העם (יר' ז:א-
ז:ט):

עַמֵּד בְּשַׁעַר בַּיִת ה', וְקִרְאתָ שֵׁם אֶת הַדָּבָר
הַזֶּה... כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱ-לֹהֵי יִשְׂרָאֵל,
הִיטִיבוּ דְרֹכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם, וְאַשְׁכְּנֶנָּה
אֶתְכֶם בְּמִקְוֹם הַזֶּה. אֲל תִּבְטְחוּ לְכֶם אֶל
דְּבַרֵי הַשֶּׁקֶר לֵאמֹר: הִיכַל ה' הִיכַל ה'
הִיכַל ה' הִמָּה. כִּי אִם הִיטִיב תִּיטִיבוּ אֶת
דְּרֹכֵיכֶם וְאֶת מַעַלְלֵיכֶם, אִם עָשׂוּ תַעֲשׂוּ
מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ... וְשִׁכְנָתִי
אֶתְכֶם בְּמִקְוֹם הַזֶּה בְּאֶרֶץ... הִנֵּה אֲתֶם
בְּטֹחִים לְכֶם עַל דְּבַרֵי הַשֶּׁקֶר לְבַלְתִּי
הוֹעִיל... וּבְאֲתֶם וְעַמְדָתְם לְפָנָי, בְּבַיִת
הַזֶּה אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו, וְאֲמַרְתֶּם
נִצַּלְנוּ, לְמַעַן עֲשׂוֹת אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת
הָאֵלֶּה. הַמְעַרְת פְּרִצִים הִיָּה הַבַּיִת הַזֶּה
אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו בְּעֵינֵיכֶם? גַּם אֲנֹכִי
הִנֵּה רְאִיתִי, נְאֻם ה'... וְעֲשִׂיתִי לְבַיִת אֲשֶׁר
נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו, אֲשֶׁר אֲתֶם בְּטֹחִים בּו...
כִּאֲשֶׁר עֲשִׂיתִי לְשָׁלוֹ."

גם הנביא ישעיהו מטיח בעם ישראל (יש' א:יא-
יז):

⁶ מורה נבוכים, חלק ג, פרק לב (בתרגומו של
הרב קאפח).

ויתעלה.¹¹ הקודש והחול הם אלו שמרכיבים את המסגרת של ההלכה היהודית.¹²

ומכאן לימינו אנו, לבניינו הפרטי, הקהילתי והלאומי: אם לא נדע לקדש את החומר, לא יהיה טעם לעשייתנו, וכל עמלנו יהיה לריק. "מעשה ידינו כוננה" רק אם ניטול את החומר, ובמעשינו נאציל עליו קדושה וניצוק בו רוחניות. בכוחנו במעשינו להביא קדושה, או ח"ו להרחיק את הקדושה. בהיעדר קדושה האדם נוטה להרוס ולקלקל. שני בתי מקדש היו בעם ישראל, ושניהם חרבו לא בגלל יסודות פיזיים רעועים, אלא בגלל יסודות רוחניים דלים, ובשל אמונה מוטעית, שאם יש בית מקדש הוא מוגן ואנו מוגנים. חובת זהירות יתרה חלה עלינו, לבדוק ולשקול היטב למי אנו מעניקים את הבכורה, לחול או לקודש; האם יוצקים חול לקודש או מקרבים ומאצילים קודש על החול, וכן - מה יותר חשוב החומר או הרוח.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

¹¹ העלאת החול אל דרגת הקדושה מצויה הרבה בכתביו של הרב קוק. ראו למשל: **שמונה קבצים**, קובץ א, פסקה קלב; וכן **בעין אי"ה**, ברכות ט ע"ב: "אנו חייבים לעבוד את ד' בכל הכוחות הטבעיים הנתונים לנו מחסדו, ואם נעבדהו רק בכוחות העליונים ולא בהכוחות השפלים, לא נגיע אל מעלת השלמות".
¹² הרב יוסף דב הלוי סולובייצק, קודש וחול, **האדם ועולמו**, (תשנ"ח), עמ' 141.

המשכן במעשיו של האדם, גם במשנתו של ר' יעקב חיים סופר (המאה ה"ט), המבקש להבהיר:

"ועשו לי משכן ושכנתי בתוכם", ולא אמר ושכנתי 'בתוכו', לרמוז כי לא עיקר עשיית המקדש ועל ידי זה תשרה שכינה, אלא העיקר הוא שיטיבו מעשיהם ללכת בדרך הישר, והיה לבבם שלם לפני ה', ועל ידי זה תשרה שכינה בתוך כל אחד ואחד מישראל כפי מעשיו. וזה שאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". ר"ל אף על פי שאני מצוה אותך לאמר "ועשו לי מקדש", העיקר שיקדשו עצמם ואשכון בתוכם, ר"ל בתוך כל אחד ואחד.

ר' יעקב סופר תולה את השראת השכינה באימוץ אורחות ישרים ובשמירה על דרך ה' ועל מצוותיו. כל היתר - החומר, המשכן, המקדש, ואולי אף ה"מקדש מעט" - נטולי חשיבות ונטולי זכות עמידה עצמאית. היכולת של קידוש החומר תלויה במעשה ידיו, ביציאת תוכן רוחני לחול.

ומן הכלל אל הפרט. דומה, כי המסר שהקב"ה מבקש להעביר לנו - גם בציווי על הקמת המשכן - הוא היכולת להבחין בין עיקר לטפל; לדעת שהבית אשר יכול להיות גבוה מעל גבוה, שייא הקדושה, עד שהקב"ה מתאוה להעמדתו, יכול להיות גם המקום המאוס והמוקצה ביותר, עד שה' נכון לכלות בו את חמתו, לשרוף אותו ולהחריבו. החובה המוטלת על האדם היא זו המבקשת לקדש את החומר, ולא זו הסומכת על הקדושה שתטהר את הכול: "הקודש אינו פונה עורף לחול אלא מופנה הוא אליו. אין ברצונו לרחף ממעל לחול, אלא לקלוט אותו בקרבו".¹⁰ השאלה היא איזה תוכן נעניק לו, אנו בני האדם. האם נקדש את החומר, המבנה והלבנים, או שנרומם את הרוח ואת הקדושה, וממילא גם המקום יתקדש

⁹ הרב יעקב חיים סופר, **ישמח ישראל**, דרוש לפרשת תרומה.

¹⁰ מרדכי בובר, **בין עם לארצו**, (תש"ה), עמ' 155.